

SKUPINOVÁ PRÁCE

SEZNÁMENÍ SE SKUPINOVOU PRACÍ

Skupinová práce, práce ve skupinách nebo též skupinové vyučování představuje v nejširším slova smyslu jednu ze základních organizačních forem vyučování, společně s hromadným (frontálním) a individuálním vyučováním.

Nejčastěji využívanou formou vyučování je frontální vyučování a metoda výkladu, v němž učitel řídí výuku velké skupiny žáků (celé třídy) najednou. Dochází sice k přenosu velkého množství informací, ale mezi značné nevýhody patří například pasivita žáků nebo pouze vertikální dvousměrná komunikace mezi učitelem a jednotlivými žáky. Za protipól této organizační formy lze považovat individuální vyučování, kdy učitel pracuje pouze s jedním žákem nebo s malou skupinou. Tato forma zaručuje vyšší aktivitu jednotlivých žáků a také intenzivnější komunikaci. V dominantní pozici učebního procesu zůstává učitel. Skupinové vyučování, kdy učitel pracuje s několika skupinami žáků, umožňuje částečný přenos řízení učebního procesu z učitele na žáky. Aktivita jednotlivých žáků bývá obecně vysoká a uplatňuje se vertikální komunikace mezi učitelem a skupinami i horizontální komunikace mezi žáky navzájem.

Od skupinového vyučování je potřeba odlišit pojem kooperativní vyučování. Skupinové vyučování je založeno na řešení společného úkolu a dělbě práce ve skupině, přičemž jednotlivé skupiny mohou spolupracovat, ale také mezi sebou soutěžit. Oproti tomu základním principem kooperativního vyučování je spolupráce (kooperace) všech žáků při řešení společné úlohy. Kooperativní výuka je často realizována ve skupinách, lze ji tedy považovat za typ skupinové výuky.

Výhody a nevýhody skupinové práce

Vedle výše zmíněných výhod umožňuje skupinová práce oproti hromadnému a individuálnímu vyučování nejen intelektuální růst žáků, ale také rozvíjení jejich sociálních dovedností a sociální inteligence, která je nezbytná pro kvalitní osobní i profesní život. Člověk jakožto sociální tvor se neobejde bez schopnosti navázat a udržovat sociální vztahy, komunikovat, spolupracovat, řešit konflikty, obhájit svůj názor, přijímat názory druhých, diskutovat atd. Sociální interakce vznikající během skupinové práce všechny tyto složky sociální inteligence rozvíjí. Práce ve skupinách žáky učí odpovědnosti, organizaci práce a podporuje jejich aktivitu a iniciativnost. V neposlední řadě považují sami žáci skupinovou výuku za atraktivnější a zábavnější. Práce ve skupině je příjemnější a nepřijemný úkol se stává snáze zvládnutelným.

Samozřejmě, práce ve skupinách není univerzálně použitelná a má svá omezení. V situacích, které vyžadují soustředěnost, preciznost či intimitu, se lépe uplatní jiná forma vyučování. Skupinové vyučování poskytuje oproti hromadnému vyučování méně faktických informací. Velké riziko skupinové práce představuje nerovnoměrné zapojení žáků, např. přítomnost jednoho příliš dominantního jedince potlačuje projevy ostatních. Na druhé straně mohou někteří pasivní jedinci zneužívat aktivity kolegů a řešení úkolu se záměrně neúčastnit. Toto lze eliminovat přidělením úkolu každému žákovi. V případě málo rozvinutých sociálních dovedností členů skupiny mohou vznikat neshody, které znemožňují řešení zadaného úkolu. Z hlediska učitele vyžaduje skupinová práce důkladnou a relativně časově náročnou přípravu.

Podmínky a varianty skupinové práce

V rámci skupinové výuky vznikají skupiny žáků spolupracující při řešení společného úkolu, který představuje hlavní podmínku (princip) skupinové práce. Učitel by měl zajistit, aby tento společný úkol byl přiměřeně náročný, jasně a srozumitelně zadaný, zadání bylo pro žáky neustále snadno dostupné a úloha měla otevřený konec. Otevřený konec vede k dalšímu úkolu a umožňuje zaměstnat rychlejší skupiny, které čekají, až ostatní skupiny vyřeší základní úkol.

Skupinovou práci lze aplikovat v mnoha variantách, které se liší například složením a způsobem vytvoření skupin (viz dále) nebo zadáním společného úkolu. Všechny skupiny mohou řešit stejný úkol nebo každá skupina zpracovává svůj vlastní zvolený nebo přidělený úkol. V případě stejných úloh lze jako motivační prvek využít přirozenou soutěživost. U méně úspěšných skupin je potřebné ohodnotit snahu. Pokud se žáci věnují různým úlohám, referují o výsledcích ostatním skupinám, což přináší výhodu většího množství sdělených informací. Jako motivace se v tomto případě může uplatnit pocit jedinečnosti a důležitosti každé skupiny.

Z hlediska dělby práce se rozlišuje tzv. nediferencovaná a diferencovaná práce ve skupině. V rámci nediferencované práce žáci ve skupině řeší jeden stejný zadaný úkol, přičemž jeho řešení společně konzultují. Během diferencované práce každý žák zpracovává jinou dílčí část společného úkolu nebo se věnuje stejné společné úloze, ale s využitím odlišných zdrojů, pomůcek, metod atd. Tato varianta zabezpečuje rovnoměrné zapojení žáků, ale její příprava a koordinace bývá náročnější.

TYPY SKUPIN

Skupiny lze rozlišovat mimo jiné podle velikosti, resp. podle počtu jejich členů. Většinou se doporučují 2–6 členné skupiny. Čím menší počet osob ve skupině, tím se snižuje množství pasivních členů. Ve větších skupinách musí být jednotlivým žákům přiděleny konkrétní úkoly, v zájmu omezení výskytu pasivních žáků. V menší skupině probíhá snazší domluva a koordinace činností, proto útvar pracuje rychleji a je potřeba zadání několika úkolů. S velikostí skupiny roste množství argumentů a také pravděpodobnost, že se v ní objeví šikovný žák, který skupině pomůže vyřešit úkol kvalitně a rychle. V případě trojic hrozí, že vznikne dvojice, která se spikne proti třetímu členu skupiny. Tuto situaci lze vyloučit přesným rozdělením úkolů a rolí.

Z hlediska složení skupin se odlišují skupiny homogenní a heterogenní. Stejnorodost, resp. různorodost se může týkat věku, pohlaví, zájmu o předmět, tempa, výkonnosti. Homogenní skupiny složené ze žáků s podobnou výkonností lze použít v případech, kdy jde zejména o faktické vzdělávání. Pomalejší žáci zvládnou méně úkolů, ale nejsou stresováni rychlejšími žáky, kteří zase stihnou více úloh, neboť je nebrzdí pomalejší žáci. Nejen pro osvojení vědomostí, ale i pro rozvoj sociálních dovedností se lépe hodí heterogenní skupiny. Ty se většinou skládají tak, aby v ní byl obsažen jeden nadprůměrný a jeden podprůměrný žák a zbytek průměrných žáků, tedy aby každá skupina měla stejnou šanci na úspěch.

Dva základní póly dělení skupin podle délky fungování představují skupiny dočasné, které řeší společně jen jeden úkol, a skupiny dlouhodobé (stabilní), které spolupracují delší dobu. V případě dlouhodobých skupin dochází u žáků k intenzivnějšímu rozvoji některých sociálních dovedností, např. se musí naučit spolupracovat se spolužákem, se kterým jinak nevychází, neboť na této spolupráci závisí jeho dlouhodobý (ne)úspěch. U jednorázových skupin se rozvíjí mimo jiné flexibilita a přizpůsobivost členů skupiny.

ZPŮSOBY UTVÁŘENÍ SKUPIN

Dvě základní otázky ohledně tvorby skupin zní, zda do formování skupin zasahovat nebo nechat žáky, ať se rozdělí sami, a zda skupiny tvořit náhodně nebo cíleně. V případě, že chce učitel optimalizovat proces učení a dosáhnout maximálních výsledků, je potřeba do vytváření skupin zasáhnout, neboť jinak skupiny vznikají na základě kamarádských vztahů, které nezaručují dostatečně stimulující a motivující pracovní prostředí. Také je zde riziko, že někteří žáci zůstanou sami. Při náhodném dělení do skupin vzniknou s velkou pravděpodobností heterogenní skupiny s nerovnoměrným složením žáků. Pokud se pro stanovený úkol více hodí heterogenní skupiny s rovnoměrným složením nebo homogenní skupiny, je potřeba zvolit cílený způsob dělení do skupin.

Náhodné dělení do skupin

- × losováním (žáci si losují např. jednu z barev, figurek, přírodnin, které odpovídají jednotlivým skupinám, počet druhů losovaných předmětů odpovídá potřebnému počtu skupin);
- × rozpočítáním (žáci se seřadí náhodně podle výšky, čísla nohy atd. a pak se rozpočítají podle počtu skupin, které mají vzniknout);
- × podle výsledků hry (žáci se rozdělí do skupin na základě výsledku hry, přičemž množství pořadí ve hře odpovídá počtu skupin, které mají být vytvořeny);
- × podle barev oblečení (žáci např. v tričkách podobných barev se seskupí do jedné skupiny, barevné spektrum se předem rozdělí na počet potřebných skupin);
- × podle narozenin (žáci se seřadí podle data narození a učitel řadu postupně rozdělí na požadované množství skupin);
- × pomocí provázků (učitel sváže tolik provázků do tolika skupin, kolik žáků má být v jednotlivých skupinách; potom všechny provázky drží za jeden konec, každý žák si chytne druhý konec jednoho provázku; nakonec učitel provázky pustí a žáci držící jednu svázanou sadu provázků se mají najít a utvořit skupinu).

Cílené dělení do skupin

- × podle výsledků (učitel žáky rozdělí podle potřeby do homogenních nebo heterogenních skupin na základě znalostí schopností a zkušeností žáků);
- × podle tempa žáků (učitel žáky rozdělí podle potřeby na několik různě rychlých skupin, např. na rychlé, středně rychlé a pomalejší skupiny);
- × podle zájmů žáků (způsob tvoření skupin vhodný pro zadávání různých tematických úkolů, učitel vytvoří skupiny z žáků s podobným okruhem zájmů);
- × záměrným promícháním (učitel vytvoří na základě dostupných informací o jednotlivých žácích skupiny, které jsou různorodé v mnoha ohledech, např. co se týče pohlaví, znalostí, rychlosti, organizačních schopností, nedostatků atd.);
- × podle zasedacího pořádku (způsob tvoření skupin vhodný pro krátkou skupinovou práci, např. žáci z jedné lavice se otočí čelem k žákům druhé lavice, čímž okamžitě vzniknou čtveřice).

Příprava

Tato část závisí na učiteli. Zejména jde o stanovení a rozpracování jednoho nebo více úkolů, kterým se jednotlivé skupiny budou věnovat. Kromě přípravy úkolů je potřeba zvážit celý proces a jeho podrobnou organizaci, např. potřebné zdroje a pomůcky, způsob vytváření skupin (viz dále), prezentaci výsledků, závěrečnou reflexi, časový harmonogram a také úpravu pracovního prostředí. Pokud bude práce ve skupinách trvat déle než pár minut, osvědčí se přestavět nábytek a vytvořit pracovní prostor pro jednotlivé skupiny. Všichni členové skupiny by na sebe měli vidět a současně by všechny skupiny měly mít dobrý výhled na místo, kde bude probíhat prezentace výsledků. Skupiny by se neměly vzájemně rušit a učitel by měl ke každé z nich mít volný přístup.

Uvedení skupinového vyučování, tvorba skupin, zadání úkolu a organizace práce

Pokud se třída věnuje skupinovému vyučování poprvé, učitel zahájí hodinu jeho podrobným představením. I v případě opakované skupinové práce by měl úvodem zmínit nastavená pravidla, např. žák musí přijmout přidělení do dané skupiny, žák se aktivně podílí na řešení úkolu, učitel do jednotlivých skupin nahlíží jako pomocník (nikoliv jako kontrolor). Dále učitel představí rámcové téma, jednotlivé úkoly, způsob dělení do skupin a případnou skupinovou odměnu. Nejdůležitější složkou této části je motivace žáků pro následující činnost a uvědomění si individuální zodpovědnosti za úspěch celé skupiny.

Následuje vytváření skupin předem promyšleným způsobem (viz výše). Vzniklým skupinám učitel přidělí konkrétní úkoly, případně určí úkoly a funkce jednotlivým členům skupiny. Nakonec je potřeba dohodnout časový plán, způsob prezentace výsledků a další organizační záležitosti.

Vlastní skupinová práce a prezentace výsledků

Doporučuje se, aby si každá skupina zvolila svého koordinátora. Obzvláště pokud jednotliví členové plní různé úkoly, je potřeba práci a soubor výsledků koordinovat. V rámci skupiny lze dle domluvy a typu zadaného úkolu přidělit i další role, např. mluvčí, zapisovatel, grafik, reprezentant výsledků atd. Zpočátku se skupina může obrátit na učitele, aby jim znovu vysvětlil zadání úkolu, zopakoval časový plán atd. Jakmile žáci pochopí svůj úkol a získají všechny potřebné vstupní informace, měli by pracovat samostatně.

Učitel během skupinového vyučování rovnoměrně obchází jednotlivé skupiny, ale nechává je pracovat samostatně. Může zasáhnout, ale platí, že počínání skupiny usměrňuje a do řešení zasahuje až jako poslední, až když skupina uvízne na mrtvém bodě a žádný ze členů neví, jak dál. Současně by učitel měl „jedním okem“ neustále pozorovat dění ve všech ostatních skupinách. Pokud to není nezbytně nutné, během skupinové práce nemluví k celé třídě, ale pouze k jednotlivým skupinám.

Po uplynutí stanoveného limitu přichází na řadu prezentace výsledků jednotlivých skupin. Žádná skupina již nesmí dále pracovat a musí věnovat pozornost ostatním skupinám a jejich prezentacím. V případě, že jednotlivé skupiny měly různé úkoly, poslouchající skupiny si zapisují poznámky o úkolu a řešení skupiny, která hovoří. Na závěr každé prezentace je vhodné všechny poznatky shrnout, aby žáci měli ucelený a použitelný zápis.

Hodnocení skupinové práce a závěrečná reflexe

Úspěšnost jednotlivých skupin bývá většinou zřejmá již z prezentace výsledků. Učitel by měl komentovat výkon každé skupiny zvlášť, měl by zmínit pozitivní i negativní stránky odvedené práce, které zaznamenal během práce i prezentace výsledků, a přidat tipy, v čem se skupina může zlepšit. Dále lze hodnotit výkon jednotlivých žáků ve skupinách, toto hodnocení provádí samotní členové dané skupiny, například formou společné diskuze. Hodnotí, jak se jim s konkrétním žákem spolupracovalo, jaký byl jeho přínos pro skupinu, čeho by se měl vyvarovat atd.

Důležité je věnovat se na konci skupinového vyučování zpětné vazbě. Pro zjištění zážitků žáků z proběhlé činnosti lze použít jakoukoliv zpětnovazebnou techniku (viz Metodický list Ametystu *Cílená zpětná vazba*), která umožní učiteli získat informace pro efektivnější přípravu další skupinové práce.

PŘÍKLADY SKUPINOVÉ PRÁCE

Pyramida (sněhová koule)

Úlohu nejprve řeší jednotlivci. Pak vzniknou dvojice, které řeší další úkol. Poté dvojice vytvoří čtveřici a plní úkol, který navazuje na předcházející úkol. Ve spojování skupin lze pokračovat libovolně dlouho, například dokud se všechny dílčí skupiny nespojí v jednu velkou skupinu.

Diskusní skupiny

Výhodou diskutování v drobných skupinách je, že se všichni diskutující dostanou mnohokrát ke slovu. Výsledkem diskuse by mělo být nalezení odpovědi na otázku a podložení této odpovědi sadou argumentů (např. je lepší žít ve městě nebo na vesnici a proč). Po diskusi by měla následovat výměna zkušeností a názorů s ostatními skupinami.

Skupinová tvořivá činnost

Jednotlivé skupiny spolupracují při vytváření nějakého díla, např. koláže, sochy, nástěnky, básně, písně atd.

Hry

Za skupinovou práci lze považovat i hry, neboť v nich často soutěží několik týmů (skupin). Zájemce o rozsáhlou problematiku her odkazujeme na další metodický list Ametystu s názvem *Hry*.

LITERATURA

Použitá literatura

Fisher, R. (2004): Učíme děti myslet a učit se. Praktický průvodce strategiemi vyučování. Portál, Praha.

Kasíková, H. (2005): Učíme (se) spoluprací spoluprací. AISIS, Kladno.

Kotrba, T. & Lacina, L. (2007): Praktické využití aktivizujících metod ve výuce. Společnost pro odbornou literaturu, Brno.

Petty, G. (2004): Moderní vyučování. Portál, Praha.

Pike, G. & Selby, D. (1994): Globální výchova. Grada, Praha.

Skalková, J. (2007): Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování. Grada, Praha.

Vališová, A., Kasíková, H. et al. (2007): Pedagogika pro učitele. Grada, Praha.

Doporučená literatura

Jacques, D. (1991): Learning in groups. Kohan page, London.

Kasíková, H. (2010): Kooperativní vyučování, kooperativní škola. Portál, Praha.

Kasíková, H. (ed.) (2007): Učíme (se) kooperaci kooperací. Náměty – výukové materiály. AISIS, Kladno.

Sitná, D. (2009): Metody aktivního vyučování. Spolupráce žáků ve skupinách. Portál, Praha.

Smith, Ch. A. (2001): Třída plná pohody. 162 her zaměřených na výchovu ke spolupráci a citlivému jednání. Portál, Praha.

Vydalo Občanské sdružení Ametyst – www.ametyst21.cz, napsala Simona Šafarčíková.

Všechny obsažené materiály jsou volně přístupné a jejich využití se řídí českou verzí licence BY-NC-SA.

Více informací na <http://www.creativecommons.cz>.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ